

Præster og Herremænd.

Af Lærer H. P. H. Novrup, Alslev.

I ndtil Reformationen var Adelen og Præstestanden saa nogenlunde jævnbyrdige, men da indtraadte der en Forskydning i Magtforholdet. Præstestandens verdslige Magt tilintetgjordes, og derved øgedes Adelsstandens. Kirkens Jordegodser og andre Herligheder berøvedes Præstestanden. Biskopperne kaldtes ikke længer Biskopper, men Superintendenter, der betyder Tilsynsførende. Den lutherske Kirke bestræbte sig paa at udslette saa meget som muligt af det, der mindede om den katolske Kirke. Alt skulde formes i en ny Støbning, og det katolske Præsteskabs Magt og ydre Glans skulde bortryddes, for at Kirken kunde fremtræde i nøjere Overensstemmelse med dens oprindelige Væsen. Ligesom Jesus ikke kom for at lade sig tjene, men for at tjene, saaledes maatte Præsterne i deres Ydre og hele Fremtræden bære Præg af at være Tjenere — Guds og Guds Menigheds Tjenere. Samtidig med, at Præstens Gerning prægedes saa meget af Tjenergerningen, voksede Adelens Magt og Myndighed i utilbørlig Grad. Denne store Magt udviklede hos den et Overmod, der medførte Misbrug.

Borger- og Bondestandens aandelige Udvikling var paa de Tider nede paa et Lavmaal, og adskilligt tyder

paa, at Præsternes Udvikling og Kundskabsfylde i de første Aartier efter Reformationen ogsaa har været meget mangelfuld. Deraf forstaas det, at der gaar hundrede Aar efter Reformationen, inden Præstestanden er kommen saa vidt, at den ikke lader sig byde alt uden at protestere. Der opstaar herved en Række af Stridigheder, hvoraf en Del vel nok stammer fra en vis Stridbarhed, men de fleste maa nok søge sin Grund i Herremændenes Overgreb.

I Alslev ved Varde findes der Rester af en gammel Herregaard, Visselbjerg, og mellem Herremændene der og Præsterne i Alslev har der været adskillige Tvistemaal i Tidernes Løb. Hvad der er sket her, er der selvfølgelig noget tilsvarende til andre Steder.

En gammel „Hjemtings Akt“ fra Skads Herreds Ret af 9. Septbr. 1634 giver Oplysninger om Alslev-Hostrup Sognekald, hvoraf her skal fremdrages nogle.

I den Tid, Niels Lange var Lensmand paa Ribarhus og Visselbjerg (1559—65), var Lambert Mortensen Præst i Hostrup-Alslev og boede i Hostrup Præstegaard. Han byttede med sin Anneksbonde Jes Nielsen, der kom til Hostrup at bo, og selv flyttede han til Alslev, der saa blev Hovedsogn. Efter Niels Langes Død blev Jørgen Munk til Oksvanggaard Lensmand paa Visselbjerg, som han siden købte fra Kronen. Ved denne Lejlighed blev Alslev og Hostrup Kirker frie Kirker efter Ordinantsen. Men Hostrup Præstegaard, som burde have fulgt med Kirken, holdt Munk tilbage og lod Præsten Christen Jensen „betale Skat og Tyng“ af saavel Hostrup som Alslev Præstegaarde, særlig „i den langvarige svenske Fejde“ (Syvaarskrigen 1563—70). Endvidere tilbageholdtes 1 Ørte Rug og 1 Ørte Byg, som Præsten aarlig plejede at faa fra Visselbjerg.

Præsten var selvfølgelig ikke tilfreds hermed. Han prøver ved Retten at godtgøre, at Anneksgaarden i Hostrup er en gammel Præstegaard og som saadan hørende til Embedet, hvorfor han indgiver følgende Skrivelse til Skads Herreds Ret:

„Udi velbyrdige Hr. Niels Langes Tiid, da hand var Lehns-Mand paa Riiberhuus og hafde ogsaa Visselberg i Forlehnung sin Livs Tiid, da boede Præsten ved Navn Hr. Hans Fynboe og efter ham Hr. Lambert Mortensen udi Hostrup Præstegaard, og flyttede hand siiden af Hostrup til Alslef Præstegaard og boede der siin Livs Tiid. Og to Aar førend samme Hr. Lambert døde, lod Hr. Niels Lange mig kalde til at være Capellan og holdt mig paa Visselberg. Saa efter sl. Hr. Niels Langes dødelige Afgang, der velbyrdige Jørgen Munck til Oxvang bekom Visselberg af kongl. Majt., da blev Alslev og Hostrup Kirker frie Kirker efter Ordinantzen. Men Hostrup Præstegaard, som hafde burdt at følge med Kirkens Frihed i Hostrup, dend holdt han tilbage.“

Præsten opnaede i det mindste at faa et velvilligt Svar fra Ejeren af Visselbjerg:

„Venlig Hilsen altid forsendt med vor Herre!
Kiære Hr. Christen og synderlig gode Ven!

Som I skriver mig til om Tienden af den Præstegaard i Hostrup sammeleedes og om to Ørter Korn, som I plejer at faae der af Gaarden hver Aar, saa haver jeg skrevet Michel til, at hand skal andtvorde Eder baade de 2 Ørter Korn og Tienden af dend Gaard. Jeg vil gjerne unde Eder det og meere got til i fremtiden, naar Gud vil jeg kommer hiem til Eder. Derfor hører nu til gode med aldingest, som

jeg tror Eder til. Hermed Eder Gud allermægtigste befalende.

Friderichborg, d. 8. Nov. 1572.

Jørgen Munck.“

Der er vel næppe Tvivl om, at Præsten fik sit Ønske opfyldt efter ovenstaaende Skrivelse at dømme. Mod Slutningen af 1576 kom Jørgen Munk syg hjem fra Frederiksborg. Da han Nytaarsdag 1577 var til Kirke i Alslev, blev han meget syg. Faa Dage efter besøgte hans Broder Kristen Munk ham, og han bad ham om at give Hostrup Anneksgaard tilbage, hvilket han ogsaa lovede. Jørgen Munk døde allerede 13. Januar 1577.

Præstegaarden i Hostrup blev dog senere berøvet Kaldet; thi Jørgen Munks Enke fik kongelig Befaling til at aflevere den til Præsten, der dog kun beholdt den 8 Aar, for saa tog den ny Ejer af Visselbjerg, Hans Munk, der fik Gaarden 1586, Anneks-Præstegaarden igen, og fra nu af fik Præstekaldet den aldrig mere, selv om der blev gjort Forsøg derpaa. Hans Munk tiltalte og forfulgte Præsten saavel for „en Indfæste“ som for den Landgilde, han i de 8 Aar havde oppebaaret af Anneksgaarden. Præsten Christen Jensen forfulgte ikke Sagen videre, da adskillige trykkende Omstændigheder samtidig kom til, idet hans Hustru døde fra ham og 6 Børn, og selv var han svagelig og fattig.

Hans Munks Forfølgelse gjaldt ogsaa den næste Præst, Peder Hansen, der slet ingen Indtægter fik af Anneksgaarden, og derfor er det ikke saa underligt, at han levede i stor Armod og efterlod sin Eftermand en ganske ruineret og forfalden Præstegaard. Det er

let at forstaa, at han ikke kunde optræde med fornøden Kraft over for Herremandens Griskhed. 1622 blev Oluf Jørgensen, Riiber Sognepræst i Alslev-Hostrup. Han var en Mand, der holdt paa sine Rettigheder, hvorfor han ogsaa optog Sagen om Anneks-Præstegaarden i Hostrup, anlagde Sag mod Ejeren af Visselbjerg og lod udtage Tingsvidner.

Paa dette Tidspunkt levede endnu en Datter af Præsten Lambert Mortensen, og hun afgav for Retten et Vidnesbyrd i Sagen.

Ved Skads Herreds Ret d. 16. Aug. 1631 har „fornefnte Hr. Lambert Mortensens Daatter Maren, sl. Clemen Søren af Alslev, edelig forklaret:

At hende fuld vitterlig var i Sandhed, at hendes sl. Fader Hr. Lambert Mortensen var Sognepræst til Alslev og Hostrup Kirker, da først boede hand paa det Ejendom, som nu Christen Staffensen paaboer, og var Præstegaarden, og da skiftede hendes fornefnte Fader Hr. Lambert Mortensen med sin Tiener ved Navn Jess Nielsen, som da boede siden der, og hendes fornefnte sl. Fader altid hafde samme Gaard i Hostrup til sin Annex-Præstegaard og tog Skyld og Landgilde deraf, indtil Gud hannem ved Døden bortkaldet.“

Ved Skads Herreds Ret 9. Septbr. 1634 tilkendtes Præstekaldet Anneksgaarden paa Grundlag af, at det ikke under Sagen var bevisliggjort, at Kronen, Kirken eller Præsten havde faaet noget Vederlag derfor. Denne Dom blev dog underkendt af Landstinget d. 17. Jan. 1635.

Ejeren af Visselbjerg var dengang Jørgen Ahlefeldt, der ogsaa holdt stramt paa sit, hvorfor der opstod flere Stridigheder med Præsten.

Saaledes havde Præsten 1636 besaaet to Enge, men det forbød Ahlefeldt ham, da det hindrede Bønderne i deres Høbjærgning. Ligeledes forbød han Præsten at drive Voddræt i Alslev Aa. Ved Retten blev det dog bevist, at fra Arilds Tid havde de, hvis Enge stødte ud til Aaen, uhindret drevet Fiskeri.

De mange Stridigheder mellem Herskabet paa Vis-selbjerg og Præsten bragte ogsaa denne paa spændt Fod med de underordnede paa Herregaarden, hvilket især var Tilfældet med Hans Ladefoged.

Engang da to Mænd bragte en Stævning fra Præsten, overfaldt Hans Ladefoged dem og kastede den ene til Jorden og havde nær slaet ham ihjel. Og engang da Ladefogden skulde staa Fadder i Alslev Kirke, fordrede Præsten for Alteret baade Pas og Bevis af ham, hvorfra han var, da han ikke i 2 Aar havde været til Alters. Da Ladefogden ikke kunde klare for sig, blev han vist ned i Kirken. Saadan en Tort skulde hævnes. Næste Søndag, da Præsten kom ud af Kirken, stod Hans Ladefoged ved Stenten med en Bøsse. Han gik derpaa et Stykke fremad og standsede igen, da Præsten kom nærmere. Præsten standsede ogsaa, og saa gik Ladefogden videre. Da nu Præsten gik skraas over Marken, affyrede Ladefogden Bøssen over Skulderen, saa Kuglen peb tæt forbi Præsten. Ladefogden blev nu stævnet for Retten; men han benægtede med Ed at have skudt med Vilje, og af sit Herskab fik han Medhold, saa han blev fri for Straf.

Præsten Oluf Jørgensen kunde dog ikke glemme Sagen om Anneksgaarden. Han gør endnu et Forsøg, idet han sender følgende Ansøgning til Kongen, Frederik den Tredie:

„Stormægtigste, Høybaarne Fyrste, allernaadigste

Herre og Konning! Giver jeg fattige Mand Guds Ords uværdige Tienere Eders kongelige Majestæt gandske underdanigst tilkiende: Hvorledes dend Annex-Præstegaard i Hostrup By og Sogn i Schads Herred under Riiberhuus Lehn, som jeg formedelst Guds Naade betiener, Er ikke alleeneste min Formand Sl. Hr. Peder Hansen (som dog disimidler sin tiid haver det ikke viled andrage lade). Men endog hans Formand Sl. Hr. Christen Jensen og i nogen tiid først hannem betaget og formeent af Øfrigheden dend tiid paa Wisselberg, uanset samme Annex haver ellers altid udi først en fuld Præsten til Alslev, saa og af hannem resideret; Dog siden igien hannem er bleven restitueret formedelst Høybaarne Konning Friderichs med Høylovlige Ihukommelse naadigste Missive til Wisselberg Velbr. Sl. Frue Dorothe Pedersdaatter Velbr. Sl. Jørgen Munckes tilsendt. Og haver saa nydt og beholdt dend udi Otte Aar, derefter er forbemeldte Annex Hostrup Præstegaard uden ald Rettergang, Skifte-Brev, Vederlag, Dom eller nogen anden Adkom hannem igien af Velbr. Hans Munck fratagen. Hvilket jeg fattige Mand supplicando haver ladet andrage. Først engang for Stormægtigste Høybaarne Konning Christian, vores forrige allernaadigste Herre og Konning med høylovlig Ihukommelse Anno 1634 og erlanget et gunstigt og naadigt Svar og Missive d. 5. Juni samme Aar til Stifts Lehns-Manden Sl. Hr. Albert Scheel at skulle ved lovlig Rette tale derpaa; Hvilket og efterkommes med stor Fliid, saa at forn^{te} Annex Præstegaard med ald sin forrige Erleggelse og Rettighed af Herreds Fogden efter Ordinantzen Sl. Hr. Christen Jensen forrige Klagebrev om forn^{te} Præstegaard med Uret var fratagen. Dernæst ogsaa 12

Dannemænds sandfærdige Vidnesbyrd derom til Tinget vundne og andre vittige og beviislige Dokumenter er vorden Cronen, Kirken og Præsten Retfærdig igien tildømt anno 1634 d. 9. Septbr. Hviken tilstrækkelig Dom er der efter magtløsgjort til Wiborg Landsting anno 1635 d. 17. Janv. formedelst en adels-Skøde, som Godske von Ratlov dend tiid til Kroxgaard hafde derpaa. Dog samme Skøde var alleeneste kiendt ved Magt af sin utilbørlige Dommere, som fornefnte Landstings Dom udi i sin Sententz formelder. Saa af forbenfte Skøde siunes høyre og meere at være respec- teret og anseet end den rette christelige Ordinantze, som af saa mange Stormægtige og Høybaarne Konger udi Danmark er gudfrygteligen Naadigst confirmeret og stadfæst. Hvorfore og saa jeg fattige Ordets Tienere haver anden Gang været foraarsaget, der forbem^{te} Herredstings Dom var saaledes bleven magtesløsgjort, at supplicere, og af Høybem^{te} vores allernaadigste forrige Herre og Konning med Høylovlig Ihukommelse forundt og naadigst bevilget anden Missive til Velbem^{te} Sl. Hr. Albert Scheel at skulle paa nye igien udi denne Sag procedere og ikke omittere dend førend til Hendes Udgang. Mens formedelst anden Forfald eller ogsaa Svaghed er det ikke efterkommet, og er derfor siiden hidindtil fortaugt og stille. Jeg fattige Mand ingenlunde tør, maae eller kand understaae mig dette at fortie, baade for Cronens Høyheds Skyld, som i de Maade er skeet forkort, saa og forberørte Kalds Afbræk og store Skade.

Allernaadigst er derfor ydmygeligen begierendes Eders Kongl. Majst. vilde for Guds og Retfærdigheds Skyld begge disse tvende contrarii Domme Naadigst annamme, revidere og igiennemsee, thi formedelst

samme Præstegaards Betagelse uden ald Vederlag er forn^{te} Præstekald meget vorden forsvæket og forringet, eftersom dend Skylde tilfoørn aarligen til Præsten 3 Ørter Rug, 3 Ørter Byg, 1 Faar, 1 Lam, 1 Skou-Sviin, 1 Fødnød, 1 Daler Giesterie, til saa længe Velbr. Hans Munck tog det og lagde det til Wisselberg, som vundet og forberørt er. Og min Formand forn^{te} Hr. Peder Hansen har levet i stor Armod, saa jeg fattige Mand forefandt efter hannem en gandske ruineret og forfalden Præstegaard, som jeg siiden (nest Gud) udi nødvendig Bygning ikke uden stor Borg og Giæld haver instaureret og forbygge ladet. Forhaabende og Eders Kongl. Majt., som Guds Kirkes Høymægtige Patron ikke lader samme Præstegaard borte blive, men af Kongl. Retfærdighed fordre derpaa, at dend igien til sin rette og forrige Brug maae komme. Saa forn^{te} Kirke og Ordets Tienere maatte faae igien det, som med Uret er dend fratagen. Sligt vil den Høyeste Gud og Herre Eders Kongl. Majt. med guddommelig og ævig Velsignelse riigeligen belønne. Og jeg fattige uværdige Ordets Tienere med mine tilbørlige andægtige Bønner hos Gud allermægtigste for Eders Kongl. Majets. Fredelige og Christelige Regimente og langvarig Lyksalighed anholde. Dend samme ævige Gud og Herre vil jeg stedse ydmygeligen og troeligen have Eders Kongl. Majestet med Eders Elskelige Høybaarne Dronning, Elskelige Kongl. Børn, samt det gandske Kongl. Huus under sin Guddommelige Faderlige og Naadige Protection til Siels og Livs Velværd befalet.

Datum Alslef Præstegaard d. 30de Aprilis Anno 1649.

Eders Kongl. Majests. ydmyge og underdanige

Oluf Jørgensen.“

m. m.

Den næste Præst, Oluf Christensen Toft, klager ogsaa over, at Anneksgaarden er frataget Embedet uden Aarsag og al Vederlag, og han tilbyder at bevise det med Dokumenter.

Det lader ikke til, at Oluf Jørgensens underdanige Ansøgning eller Tofts Klage har frugtet noget; thi 8. Marts 1763 blev der i Skads-Gørding-Malt Herreders Ret fremlagt en gammel Jordebog for Visselbjerg, ifølge hvilken Anneksgaarden tilligemed andet Gods er solgt fra Kronen til Visselbjerg efter kongl. Skøde af 15. Oktbr. 1664. Det er ikke let at udgranske, hvorledes det er gaaet til, at Ejeren af Visselbjerg har kunnet faa kongl. Skøde 1664 paa en Gaard, som de forrige Ejere havde bemægtiget sig 1565, og paa hvilken de endog 1635 havde faaet en Landstingsdom.

Hermed faldt denne Sag. Herremanden vandt, Præsten tabte.

Det varer dog ikke længe, før der opstaar nye Tvi-stepunkter. Allerede Tofts Eftermand Rasmus Zejersen (Præst i Alslev-Hostrup fra 1674 til 1700) klager over, at Forpagteren paa Visselbjerg, Simon Christensen, der tillige var Foged, ikke leverer det sædvanlige Præstekorn 1 Ørte Rug og 1 Ørte Byg; endvidere rester Offeret fra Gaarden. Efter kongelig Befaling tilkender Stiftamtmand Speckhan og Biskop Lodberg ham Kornet fra Visselbjerg 1692. Om Offeret oplyses intet, saa det maa rimeligvis være bleven ordnet i Mindelighed.

Fra omkring ved 1692 og til 1758 lader det til, at der har været rolige Forhold mellem Herregaarden og Præstegaarden. I denne rolige Periode ejes Visselbjerg af Regimentsskriver Anders Hansen Rask (1697—1705), Oberstløjtnant Daniel Rantzau (1705—1726), Ditlev Brockdorff, Henrik Brockdorff og Joakim Brockdorff

fra 1727 til 1758, da den solgtes til Sebastian Wøldike. I Præsteembedet sad David Jørgensen Fog og Hans Lauridsen Friis.

Saasomt Sebastian Wøldike kommer til Visselbjerg, blusser Striden op igen. Han undlader straks at yde Præsten den sædvanlige Kornafgift 10 Skp. Rug og 12 Skp. Byg, og Højtidsofferet fra Visselbjerg bliver mindre og mindre. Præsten, som af forrige Ejere har faaet 4 Rigsdaler til hver Højtid, faar nu kun 2 Rdl., og ret hurtigt gaar det ned til 1 Rdl. for at kulminere Paaskedag 1761, da Wøldike paa Alteret i Alslev Kirke kun ofrede 4 Mark 4 Skilling tilligemed sin „fingerede Liqvide-Regning“.

Nu opstaar der en Retssag. Præsten Hans Friis er gammel, og hans Eftermand Abraham Jessen er udnævnt. Hans Friis overlader derfor Sagen til Abraham Jessen. Wøldike og Præsten Abr. Jessen tager nu fat, og det bliver en større Styrkeprøve. Inden den første Sag er færdig, opstaar den næste. Naar den ene anlægger Sag, anlægger den anden en Kontrasag. Saaledes gaar det saa godt som hele deres Tid. Begge er stridbare Herrer, enhver holder strengt paa sit, Wøldike er dog i Regelen den angribende, og han bliver ogsaa for det meste den tabende. Det er ret betydelige Beløb, han bliver dømt til at betale. Skønt Præsten Abr. Jessen for det meste er den vindende, har han dog Afsky for Processer, og de har aabenbart beredt ham mange Ærgrelser og meget Hovedbrud. I sin Liber daticus skriver han, at det er hans „inderlige Ønske, at Gud vil i Naade bevare alle hans gode Venner fra Processer, glæde hans Venner og omvende hans Fjender.“

1762, 27. April lader Abr. Jessen Seb. Wøldike

stævner og forlanger for sig og sine Eftermænd i Præstekaldet, at der ydes fra Visselbjerg: 1) 10 Skp. Rug og 12 Skp. Byg som „en gammel vis Indkomst“, 2) i Højtidsoffer 4 Rdl. hver Højtid, 3) til Recognition for Afgang i Offer og Accidentser af det under Visselbjerg henhørende øde og ubebyggede Bøndergods i Alslev og Hostrup Sogne aarlig 1 Mark 4 Skilling pr. Tønde af dets Hartkorn.

Pastor Abr. Jessens Fuldmægtig var Hans Fogh af Størsbøl.

Seb. Wøldike gjorde gældende, at de forlangte 4 Rdl. i Højtidsoffer var for stort et Offer, og at der paa hans Gods intet øde Gods fandtes. Abr. Jessen havde dog let ved at bevise, at der under andre Bøndergaarde var henlagt øde Gods af 40 Td. 3 Skp. $\frac{3}{4}$ Alb. Hartkorn, hvoraf han intet Offer fik, men som forrige Ejere hidtil havde godtgjort Præsten med 1 Mark 4 Skilling pr. Td. Hartkorn, og at der under Hovedgaarden var inddraget noget Bøndergods, nemlig Knuds-mark og Hostrup Havremærsk, hvoraf Præsten ikke erholdt Tiende, og hvorfor han mente at kunne gøre Krav paa et større Offer som Godtgørelse derfor. Præsten indgav til Retten tvende Regninger paa, hvad han mente at have tilgode; disse beløb sig til 99 Rdl. 1 Mark 14 Skilling.

Ved Skads-Gørding-Malt Herreders Ret kendtes og dømtes for Ret:

„At Hr. Sebastian Wøldike til Wisselberg bør og pligtig er at betale til Præsten Hr. Abraham Jessen i Alslev efter bemeldte hans i Retten indleverede 2de Reigninger i alt dend Summa Courant 99 Rdl. 1 Mark 14 Sk. inden 15ten Dage efter denne Doms lovlige Forkyndelse under Udlæg og Indførsel i hans Gods

og Midler, hvor findes. Item liigeleedes i denne Processes Omkostning 4re Rixdl: sampt til Justitz-Cassen 5 Mark 4 Sk. Fremdeeles bør Hr. Wøldike og efterkommende Godsets Ejere aarlig til Martini fra 1. Maj 1763 at regne levere Hr. Abraham Jessen og efterkommende Sogne-Præst for Alslef og Hostrup Sogner de 10 Skp. Rug og Skp. Byg in Natura. Liigesom ogsaa Offer til hver af de 3 store Høytiider hver gang 4 Rixdl. saalænge Knudsmark og Hostrup Haure-Mærsk bruges og hiemavles til Wisselberg uden nogen Tiende Ydelse deraf paa Kiærven; it: til hvert Aars Martini udi Recognition for Afgang i Offer og Accidentzier af det under andre Bønder-Gaarder henlagte Gods neml. 1 Mark 4 Sk. pr. Td. af de beregnede 40 Td. 3 Skp. $\frac{3}{4}$ Alb. Hartkorn, indtil samme igien vorder opbyggt, sampt med Beboere og Besetning forsynet. Hvad angaar Contra-Citantens brugte Talemaader og Expressioner, saavel i hans Indlegge som øfrige Procedüre, da bør samme icke at komme Hr. Jessen eller hans anbefalede Fuldmægtig til nogen Præjudice. Og bør Hr. Wøldike for sin udgivne alt for letsindige Attest af 2. Marts 1761 som og for sin udstædde uanstændige Offer-Seddel eller saakaldet Liqvide Regning (heldst dend derudi anførte Fordring er ubeviist) sampt hans viidre Omgang under denne Sag til nogenleedes Correction at betale til Schads Herreds Fattiges Casse 5 Rdl. og liigesaa meget til Justitz-Cassen, alt inden ovenanførte 15ten Dage under Lov og Forordningsmæssig Tvang og Execution. Til Stadfæstelse under min Haand og Segl. Actum Schads og Giørding Malt Herreders Ting d. 31. Maj 1763.

H. E. Bierum.“

(L. S.)

Sagen gik til Nørre Jyllands Landsting, som kom til et noget andet Resultat. Landstinget dømte dog Wøldike til at betale de „gamle Præsterettigheder“ 10 Skp. Rug og 12 Skp. Byg, tillige med hvad der resterede fra 1758 til 1763; men den anden Post om Offeret fandt Landstinget uholdbar, da Offeret efter Loven er en frivillig Gave; dog mener Retten, at Wøldike bør yde 2 Rdl. til hver Højtid. Den tredje Post, om Recognition, frikendes Wøldike for at svare.

Saa blev Sagen forelagt Højesteret, som Tirsdagen d. 5. Novbr. 1765 afsagde følgende Dom:

„Lands-Tings Dommen frafalder, hvorimod Herredsfogdens Kiendelse bør ved Magt at stande. Processens Omkostninger ophæves. Til Justits-Cassen betaler Sebastian Wøldike som tabende fem Rixdaler.“

Hr. Abr. Jessen havde til Underretten indgivet følgende Fortegnelse over øde Ejendomme i Alslev og Hostrup Sogne 1. Maj 1758:

Hostrup By:

Jens Hansens ($\frac{1}{2}$ Gaard)	2 Td.	3 Skp.	3 Fdk.	$2\frac{1}{2}$ Alb.
Laust Hansens	5 —	7 —	3 —	2 —
Christen Bachsensens	5 —	7 —	3 —	2 —
Zidzel Jensens	1 —	3 —	3 —	$2\frac{1}{8}$ —
Thomas Pedersens	2 —	3 —	3 —	$2\frac{1}{2}$ —

Kokspang:

Ib Hansens ($\frac{1}{2}$ Gaard) ..	3 —	1 —	1 —	$\frac{1}{2}$ —
Niels Knudsens	1 —	6 —	1 —	1 —

Kraunse:

Niels Tøgersens og Niels Hansens	4 —	4 —	3 —	1 —
---	-----	-----	-----	-----

Toftnes:

Niels Sørensens	5 —	3 —	3 —	$\frac{3}{4}$ —
---------------------------	-----	-----	-----	-----------------

Torrup Bye:

$\frac{1}{4}$ part øde	2 Td. 2 Skp. 3 Fdk. 0 Alb.
------------------------------	----------------------------

Suma uden lovlig Opbyg-
gelse til andre Stæder hen-
lagt

35	—	6	—	2	—	$2\frac{3}{4}$	—
----	---	---	---	---	---	----------------	---

Hertil kommer endnu for-
nefte Kokspang Peder Jen-
sens, som Hr. Wøldike
har blottet for Beboere i
Vinter 1761 og selv lader
drive

4	—	4	—	1	—	1	—
---	---	---	---	---	---	---	---

Er i alt..... 40 Td. 3 Skp. „ Fdk. $\frac{3}{4}$ Alb.

Under denne Fortegnelse over de øde eller ube-
byggede Gaarde findes følgende:

„Foruden forbemte Øde, saa kommer endnu yder-
meere hertil at Taarrup Bye, som i steden for 3 Be-
boere i Landmaalingen (den ny Matrikul) med $\frac{1}{4}$ part
øde, har nu i dette Foraar ved Wøldikes Anstalt faaet
een Beboere allene, hvilchet til et andet Aars Reg-
ning, om Gud sparer Livet, forbigaaes.“

Denne Højesteretsdom af 5. Novbr. 1765 har faaet
vidtrækkende Betydning; thi de efterfølgende Skøder
paa Visselbjerg har en Bemærkning om, at Dommen
maa respekteres, og den Dag i Dag maa Ejeren af
Visselbjerg udrede det omtvistede til Præsten i Alslev,
til Trods for at Visselbjerggaard nu er udstykket og
kun har Størrelse som en almindelig Bondegaard.

I Præsten Hans Friis's Tid stod ved den østre Side
af Hostrup Kirkegaardsdige et lille Hus, som var op-
ført af Præsten, og hvori Præstens Heste stod, mens
han var i Kirken. Dette „Skjul“ forfaldt imidlertid,
hvorfor hans Eftermand Abraham Jessen lod bygge

et lidet, af 3 Fag bestaaende Hus lidt nordligere end det tidligere, men i en Afkrog og saa langt fra Kirkegaardsdiget, at Tagdryppet ikke berørte Diget. I dette Hus var foruden Plads til „Bæsterne et Par Værelser til 2 af Sognets husvilde Almissemlemmer.“ Hostrup Kirke ejedes af Sognepræsten i Ansager, Hr. Jes Jensen, en Broder til Abr. Jessen, men Hostrup By ejedes af Seb. Wøldike til Visselbjerg.

Wøldike forlangte, at Præsten skulde rive Huset ned, da det var bygget paa hans Grund uden Tilladelse, hvilket Præsten nægtede at gøre. Saa anlagde Wøldike Sag mod Præsten. Skønt han gjorde gældende, at han ejede hele Hostrup By, og at Abr. Jessen ikke ejede saa meget som en Fodsbred Jord i Hostrup, kunde han dog ikke bevise, at Huset stod paa hans Grund.

Under Sagen blev det oplyst, at Hostrup Kirkegaard var omgivet af dyrkede Agre lige til Diget baade mod Syd, Vest og Nord, men at der i Mands Minde havde været en Plads eller Fortov ved den østre Side, hvor de kirkebesøgende kunde sætte Heste og Vogne, og hvor der var Plads til at vende. Ligeledes blev det oplyst, at der aldrig tilforn var gjort Indsigelse mod det Hus, der forhen havde staaet der.

Sognepræsten blev baade ved Under- og Overret frifunden, men dog lod Wøldike Sagen gaa til Højesteret, der kom til det samme Resultat. Ved Overretten blev Wøldike dømt til at betale Præsten 20 Rdl., til Domhuset 2 Rdl. og for sin „grove og uforkyndte Irettesættelse ved Underretten samt uanstændige Skrivemaade, der in totum* mortificeres og som uskrevet bør ansees, betaler han til Justitz Cassen 5 Rdl.“

* d. e. ialt.

Under 29. Oktbr. 1765 stadfæstede Højesteret Overrettens Dom. Sognepræsten fik dog sine Procesomkostninger godtgjort med 60 Rdl., og Wøldike idømtes 24 Rdl. til Justitskassen for unødigt Trætte.

Foruden disse to Processer havde Herremanden og Sognepræsten endnu en tredie Sag for Retten, dog af en noget anden Art. Denne Sag angik nogle Attester, som Fæstebønderne Christen Jørgensen, Christen Christensen Tulsmark og Christian Christophersen af Hostrup og Peder Terchildsen af Kraunse havde udstedt angaaende Alslev Bro.

Alslev Bro og Vase var i Efteraaret 1760 i ufor-svarlig Stand, hvorfor Sognepræst Abraham Jessen klagede til Stiftamtmanden. Øvrigheden lod foretage Syn saavel over Vase som over Bro, og Klagen fandtes begrundet. Øvrigheden maa saa have paalagt „Herlighedsejeren“ at faa begge Dele i god og farbar Stand, men Godsejeren var langt fra villig dertil; han paastod, at „Broen fra ælde Tid af er slagen og anlagt Een Wisselberggaard forrige Ejere NB. alleeniste for Nogle deres Tienneres Beqvemmeligheds Skyld til Gaardens Hove, samt at den hverken er Kirke eller Sogne Bro.“ Som Støtte herfor mødte han med fire Attester fra de nævnte fire Fæstebønder i Hostrup Sogn, der skulde bevise, at Vase og Bro kun var for Hovbønder.

Sognepræsten paastod, at Broen og Vejen var Sognevej og -bro baade for kirke- og skolesøgende. Endvidere brugtes saavel Vej som Bro af Købmændsvogne til Hjerting og andre.

Præsten fandt Attesterne „fordægtige“ med Hensyn baade til Indholdet og til Underskriften, idet han vidste, at i det mindste en af Underskriverne hverken kunde læse eller skrive.

En Dag efter Gudstjenesten i Alslev tilkaldte Præsten nogle af Sognets Ældste for at høre deres Tanker om Attesterne; og derefter besluttede han at gaa dem igennem med de vedkommende selv, foralt da de var „beseglede“ med et Tilbud om, at de derpaa vilde gøre Ed efter Loven. Præsten lod derfor ved Christen Nielsen, Alslev, sende Bud til de fire Mænd om at komme til Præstegaarden, da Præsten ønskede at tale med dem om Attesterne. Men de kom ikke, hvorfor Præsten rettede en Forespørgsel til Biskoppen om, hvad han „skulde gjøre ved saadanne, som icke vilde tage mod Paamindelse.“

Førend der kom Svar fra Biskoppen, indfandt de fire Bønder sig imidlertid i Hostrup Kirke d. 11. Marts og „vilde uden at tage nogen Erindring af mig (Præsten) have tvunget sig til Indtegnelse“ til Altergang. Præsten svarede: Ja, naar han fik Svar fra Ribe. Dernæst spurgte han, hvorfor de ikke havde indfundet sig hos ham, da han lod dem kalde. De svarede, at de ikke maatte for deres Husbonde, da de ikke havde andet at bestille hos Præsten, end hvad der angik deres Salighedssag. Præsten lod dem nu vide, at det netop var vedrørende deres Salighedssag og den i deres Attester saa letsindig tilbudte Ed. Præsten rejste saa straks til Ribe og raadførte sig med Biskoppen. Efter sin Hjemkomst lod han dem saa for anden Gang kalde til Præstegaarden ved Degnen A. Barchman. Denne Gang kom de, og efter at Præsten havde talt til dem, erklærede han, at de „nu efter foregaaende gudelig Beredelse kunde lade sig tegne“ til Skriftemaal og Altergang.

De tre svarede, at de først skulde tale med deres Husbonde derom; men d. 29. Marts lod Christen Chri-

stensen Tulsmark sammen med sin Hustru sig indtegne til Altergang, og Aarsagen dertil var, at hans Hustru, der var frugtsommelig, ønskede at gaa til Alters, men hun vilde ikke, uden hendes Mand ogsaa gik med. Desaaarsag havde han henvendt sig paa Visselbjerg, hvor han under disse særlige Forhold fik Tilladelse til at gaa til Alters. Der hengik nu en Tid, uden at de tre andre lod sig indtegne til Altergang, hvorfor Præsten d. 17. Juli 1761 fandt det fornødent at erindre de tre Mænd med deres Hustruer om deres „usømmelige Afhold, og at de med første bodfærdelig vilde indfinde dem. Men i steden for at beviise Embedet Lydighed og Ære, som Guds og Kongens Lov befaler“, blev Mændene ved at afholde sig ud over Aar og Dag, idet de blev styrkede deri af deres Husbonde, som gav dem Forsikring og Løfte om at „ville sidde aabenbare Skrifte med Dem, naar det kom dertil.“

4. Aug. 1761 lod Wøldike de fire Mænd indkalde til Herredstinget for at beedige deres Attester. Præsten indkaldtes ogsaa for „at anhøre saadant“. Han mødte ogsaa, ikke alene for „at anhøre“, men ogsaa for at tage til Genmæle, da det efter hans Kundskab til Kirkevej, Vase og Bro fandtes utvivlsomt, at de afgivne Attester var af den Beskaffenhed, at de ikke med uskadte Samvittighed, saaledes som de var forfattede, kunde beediges uden „deri at legge til, tage fra og forandre.“

Wøldike maa vist være bleven ængstelig; thi han lod ikke de fire Mænd aflægge Ed, eller ogsaa har han maaske faaet en ny Idé, den nemlig at anklage Præsten for en Provsteret, fordi Præsten skulde „have afviist ommeldte 4re Mænd fra Skriftemaal og Alters

Sacramente.“ Der er dog ogsaa noget, der tyder paa, at de fire Mænd selv er bleven bange, og at de har fjernet sig fra Retten.

Nok er det, det varer ikke længe, før Sognepræsten bliver stævnet for en Provsteret. Her anklager Wøldike Hr. Abraham Jessen for:

- „1, utilbørlig og uforsvarlig Forhold i Embedet, hvorved det hellige Prædikeembede er bleven læderet og den ganske Menighed givet Forargelse.
- 2, denne Forargelse bestaar deri, at Præsten ikke undseer sig for ved for egen Interesse og Fordel, ja imod bedre Viidende og ganske uden Aarsag og Føye at holde Folch i Sognet fra Herrens Bord.
- 3, at Præsten finder Fornøjelse i at see dem længere gaae og icke blive antagne, tvert imod Biscopens Ordre og i at fortie samme.
- 4, beskyldes Præsten for at have brugt usømmelig Myndighed i Skrifte-Stoelen og for uforsvarlig Omgang med sine Sogne-Folch i og uden Skrifte-Stoelen.
- 5, for ikke selv at være skaanet i Skrifte-Stoelen, hvorfor han har udvirchet hos Hans Majt. Tilladelse til at søge Kirche og Kirchens Brug i fremmed Sogn.“

Præsten førte en Mængde Vidner, og det blev ham ingen vanskelig Sag at tilbagevise Wøldikes grove Beskyldninger, der tilmed savnede gyldige Beviser. Hvad Punkt 5 angaar, mener Præsten, „at saadan en Person udi sine Vildfarelser bør i saa fald liige saa lidet skaanet som Andre.“ Forresten erklærer han, at Beskyldningerne er „pure Calumnier“ (Bagvaskelser). Angaaende Wøldikes Tilladelse til at søge Kirkens Brug i fremmed Sogn oplyses det, at han har ansøgt om

at faa en anden Præst til sig i Annekskirken. Kongen bevilger Ansøgningen paa visse Vilkaar samt bestemmer, at „hand og Hustru maae i deres Saligheds. Sag lade sig betienne af uvedkommende Præst, men saaledes, at det skal skee i dend af Ham formaaende Sognepræstes tilliggende Kirche.“ Sin Ansøgning til Kongen begrunder han i, at han vil i Proces med sin Sognepræst, og der anføres intet om Skriftestolen.

Ved en Række Vidner godtgøres, at Broen over Alslev Aa har været der, saa længe gamle Folk kan mindes, og at den har været brugt til almindelig Færdsel, men ingen af Vidnerne kan oplyse noget om, hvem der oprindeligt har bekostet Broen.

Under Sagen blev det bekræftet, at Wøldike havde forbudt sine Bønder at gaa til Alters hos Sognepræsten, og tillige, at han havde indbildt dem, at han havde modtaget Biskoppens Ordre om, at Sognepræsten nu skulde antage dem til Alters.

Præsten Abraham Jessen indgav et Forsvarsskrift paa 27 Foliosider til Provsteretten.

Af dette Skrift hidsættes enkelte Ting her.

Præsten giver følgende Bemærkning om Forholdet mellem Godsejeren og hans Fæstebønder :

1. „Det var ham et let Sag at faae Attester af sine egne Bønder, der vel icke turde nægte ham en Underskrift, da de vidste Hand altid kunde ramme dem igien paa en anden Maade, og viise dem hvad Hand uden Lov og Dom kan gjøre ved sine Bønder.“
2. Iblandt andre Ulyksaligheder som kan møde en Præste-Mand i hans vigtige og besværlige Embeds-Førelse er det til visse icke Een af de ringeste, naar Hand maa staae Proces med sin Tilhørere

Een eller Flere af dem. Aldrig har jeg stevnet Nogen ejheller været stefnet af Nogen til Ting og Rettergang. Og altid har jeg levet i god Forstaaelse med mine Sogne-Folck Een og hver indtil S^r. Wøldike kom til Wisselberg, da jeg allerede hafde siddet her in Officio* paa 11te Aar. Men siiden Hand kom til bem^{te} Gaard og her til Sognet har [jeg] maattet nødes til Et af To enten Processer med Ham eller og til deels liide Tab i Præste-Kaldets sædvanlige Præste-Rettigheder fra Wisselberg, og til deels nu og da lade mig i Embeds Sager skrive Litzer for af ham, endskiøndt jeg veed imellem Gud og Mig, at jeg har cederet Ham i Hvis jeg har kundet. Ja i Betragtning, at Hand endog fra Hans Ankomst her i Egnen har viist en Inclination til uforholdne Trætter, der er noget saadant, som Enhver Retsindig Guds Ords Tienner icke stiltiende kand samtykke hos Hans anbetroede Tilhørere.“

Provsteretsdommen afsagdes i Tjæreborg Skolehus d. 27. Oktbr. 1762, og her kendtes for Ret:

„At Hr. Abr. Jessen bør for S^r. Wøldikes Tiltale aldeles fri at være, og Hr. Wøldike for de af Ham I og under denne Sag brugte grove og ubeviislige Expressioner og fornærmelige Skrivemaade samt øfrige og utilbørlige Omgang og Rettergangs Maade at betale til Schads Herreds Fattiges Casse 10 Rdl. og liige saa meget til Justitz-Cassen med viidere til samme Casse 5 Mark 4 Skilling. For unødige Trætte bør bem^{te} Wøldike som temere litigans** fremdeeles at betale til bem^{te} Herreds Casse 5 Rdl. og liige saa meget til Ju-

* d. e. i Embedet.

** d. e. ubetænksom Sagvolder.

stitz-Cassen. Viidere som Hoved-Stiftere af Sagen i Processens Omkostning til Hr. Jessen 20 Rdl. og endelig desuden ved en sømmelig Afbedelse revocere* sine imod Hr. Jessen giordte Beskyldninger og brugte Expressioner. Og kiendes samme uefterrettelige, døde og magtesløse og bør ikke komme Hr. Jessen til Præjudice paa Ære og Embede i nogen Maade. Dernæst bør og de 3de Attestanter Navnl. Christian Christopheresen, Christen Jørgensen og Peder Terchildsen for deres Ulydighed mod Embedet og lange Afholdelse fra Sacramentet tvertimod givne Advarsler at udstaae Kirkens Disciplin, Sampt alle 4re Attestanter at betale hver for sig efter Lovens 2. Bogs 9. Cap. 10. Art. Men St. Wøldike, som dend, der har anleediget og styrchet samme deres Ulydighed og Afhold at betale til Schads Fattiges Casse 5 Rdl. og liige saa meget til Justits-Cassen. Alt at efterkommes inden 15ten Dage efter denne Doms lovlige Forkyndelse under Tvang og Execution efter Lov og Forordningerne.

Actum, Anno Die et Loco ut supra.

H. Sidelman. H. Ch. Fries. I. Bøtcher.

Sagen gik derefter til Landemodets Dom, der blev afsagt i Varde d. 3. Oktbr. 1764.

Provsteretsdommen blev i Hovedsagen stadfæstet, dog blev Wøldike dømt til at betale Hr. Jessen i Procesomkostninger 30 Rdl. og til Fattiggassen og Justitskassen 45 Rdl.; derimod blev han fritaget for den „sømmelige Afbedelse“, og de tre Attestanter fritoges for „Kirkens Disciplin“.

Præsten vandt saaledes ogsaa denne Gang en smuk Sejr over Herremanden.

* d. e. tilbagekalde.

Naar alle disse Bøder lægges sammen, bliver det en ret betydelig Sum, som Herremanden maa betale.

Efter at disse tre Sager er afgjorte, lader det til, at der er faldet Ro over Forholdet mellem Herregaarden og Præstegaarden; denne Ro varer i 5 Aar, og til dette Tidsrum maa nogle Sætninger i „Liber daticus“ ganske sikkert henføres. Hr. Abr. Jessen skriver nemlig saaledes efter at have givet en Beskrivelse af disse Retssager:

„Dog med Glæde og Fornøjelse antegner for nærværende tiid dette eene, at hand efter disse Sagers Endskab lever nu med sin hafde Contrapart i Venskab og god Forstaaelse, hvilket og Gud fremdeeles stadfæste til Sit Navns Ære og Meenighedernes Opbyggelse.“

1770 d. 13. og 16. Aug. holdtes Auction paa Vissebjerg, hvorved Godset stykkedes ud, og en Del af Hovedgaardens Enge bortsolgtes. 1771 erhvervede Seb. Wøldike Skattefrihed i 5 Aar for Hovedgaarden paa de Vilkaar, at han inden 2 Aars Forløb skulde udstykke Hovedgaarden i 6 Bøndergaarde og 2 Bol og kun lade blive 7 à 8 Td. Hartkorn ved Hovedgaarden. Han lod derfor opbygge 6 Bøndergaarde paa den nordlige Del af Hovedgaardens Mark samt et Bol ved Bavnehøj og et Hus paa Knudsmark Hede. Byen opkaldte han efter sin Hustru Vibeke.

Ved denne store Omvæltning kom „det Øde i Confusion“ derved, at det ikke ved Auctionen blev nævnet, under hvilke Steder det øde Hartkorn fandtes. I Auctionsconditionerne meldes kun, „at den Afgift, som efter Højesteretsdommen svares til Præsten i Alslev af nogle faa Bøndersteder, skulde Besidderne og Køberne holde sig efterrettelig.“ Da Præsten fordrede den Recognition af det øde Hartkorn, som han var

tilkendt ved Højesteretsdommen af 5. Novbr. 1765, henviste Sælgeren ham til Køberne og Køberne til Sælgeren igen. Til Martini Dag 1771 indeholdt Wøldike den største Del af Recognitionen og betalte kun af 13 Td. Hartkorn, idet han paastod at have solgt Resten, 27 Td. 1772 anlagde Præsten derfor Sag mod Godsejeren med Birkedommer Fogh af Størsbøl som Fuldmægtig. Præsten fordrer, at Wøldike skal udrede Recognitionen, indtil han beviser, hvem det øde Hartkorn er overdraget. Wøldike anlagde Contrasag og beskyldte Abr. Jessen for ved sin udsendte Medhjælper Jes Christensen at have lokket Køberne til at underskrive Erklæringer om, at de ikke havde afkøbt Wøldike „Øde Hartkorn“, og for til dette Søgsmåls Fremme at have betjent sig af uanstændige Midler og Udveje. Han fordrer derfor Præsten dømt som en „aabenbare Trættekiær og som dend, der har faret med Sviig.“

Vel blev det bevist, at Jes Christensen havde givet nogle af Bønderne Concept til deres Erklæringer og med Vedkommendes Tilladelse at have skrevet nogle af deres Navne under; men det blev ikke bevist, at disse Conceptor var ham medgivne af Præsten, ej heller at han havde givet nogen Tilskyndelse dertil.

Wøldike henholdt sig stadig til at have solgt en Del af det øde Gods, men han beviser ikke „ved nogen tilforladelig og beviislig Oplysning om, Hvem det øfrige omqvæstionerede øde Hartkorn, som hand ved Auctionen skal have soldt, enten brugtes eller ejes.“ Han afleverede „kun en løs Specification uden Haand og Dato.“

Hjemtingsdommen faldt 8. Marts 1774, og den lyder paa, at da det ikke er bevist, at noget af det øde Gods siden Højesteretsdommen af 5. Novbr. 1765

faldt, er bleven opbygget og med Beboere og Besætning forsynet, saa bør Wøldike og efterfølgende Ejere af Visselbjerg til Pastor Abr. Jessen og efterfølgende Præster i Embedet svare fremdeles, hvad Højesteret forpligter ham til at svare, indtil han kan bevise, til hvem det øde og ubebyggede Hartkorn er solgt og afhændet. De „Ære-Nærgaaende Expressioner og Skrivemaader aldeles mortificeres, saa de ikke bør komme Citanten Hr. Jessen til nogen Dishonneur eller Præjudice.“ Wøldike idømtes tillige en Mulkt paa 10 Rdl.

Wøldike indankede Sagen for Landstinget, men denne stadfæstede Hjemtingsdommen under 7. Aug. 1776. Sebastian Wøldike var imidlertid død, men Landstingsdommen dømte hans Arvinger til at være Dommen undergivne.

Præsten i Alslev var ikke den eneste, som Seb. Wøldike førte Proces med. Han har ogsaa haft en Proces med Præsten i Janderup, Hr. Jens Christian Hammer, og Ejeren af Hesselmed, Hr. Søren Rygaard. Da Ejeren af Visselbjerg svarede Skat af 3 Td. Fiskerihartkorn, kunde han ikke godt taale, at andre drev Fiskeri i Aaen mellem Visselbjerg og Janderup. At saadant Fiskeri fandt Sted, kunde nemt bevises. Særlig var Beboerne af Janderup, lige fra Præsten og ned til de mindste Fæstebønder, ret flittige Fiskere. Dette vilde Seb. Wøldike ikke finde sig i, hvorfor han 1762 stævnedes Pastor Hammer og Proprietær Søren Rygaard til Hesselmed. Rygaard havde vel ikke selv fisket; men han havde en Del Fæstebønder i Janderup, og de drev Fiskeri. Da Fæstebønder paa den Tid betragtedes som Godsejerens „Tjenere“, var de nærmest sagesløse, hvorfor Godsejeren maatte staa til Ansvar. Hammer og Rygaard har til Sagfører Kjeld

Christensen af Vrøgum, og han leverer et godt Indlæg; men Wøldike har mange Beviser og Vidner paa, at alt Fiskeri i Janderup Aa hører til Visselbjerg, og navnlig henholder han sig til, at han maa svare 3 Td. Hartkorn deraf. Baade ved Herredsretten d. 5. Marts 1762 og ved Landstinget d. 18. Jan. 1764 kendes for Ret, at

Wøldike maa drive sit Fiskeri i Aaen med Voddræt over hele Aaen og dertil have sin fornødne Gang for sig og sine Tjenere paa begge Sider af Aaen, saaledes som det fra Arilds Tid har været brugt af Visselbjerg Ejere.

Pastor Hammer kendes berettiget til ud for sine „rebdragne Jorder“ at fiske til Midtstrøms, og Rygaard faar samme Ret for sine Fæstebønder i Janderup.

Wøldike faar sig en lille Mulkt paa 4 Rdl. for sine „fremførte Expressioner“, der erklæres for døde og magtesløse. Sagføreren Kjeld Christensen idømmes ogsaa en Mulkt — dog kun paa 2 Rdl. —, fordi han har gjort Gengæld og anvendt en lignende Skrivemaade som Wøldike.

Efter Wøldikes Død opstaar der snart Meningsforskel mellem Pastor Abr. Jessen og de ny Bønder af Vibeke By, Søren Hansen Dam, Peder Jensen Blegmand, Hans Andersen, Jens Nielsen Willumsen, Iver Steffensen og Claus Pedersen samt Bols mændene Peder Lauridsen af Bavnhøj og Hans Christensen Degn af Hedehuset. Præsten forlangte nemlig, at disse Afbyggerbønder skulde svare ham sædvanlig Præstetiende, Offer og Accidenser, hvilket de vægrer sig ved.

Præsten prøvede først at faa Sagen ordnet i Mindelighed. Dernæst lod han Sagen forestille for kongl. Majestæt til allernaadigst Resolution, men Sagen blev fra det kongl. Danske Cancelli henvist til Lands Lov

og Ret 1774. Efter Ansøgning fik han fri Proces og fri Prokurator i Tilfælde af, at det blev nødvendigt at anlægge Sag. Han krympede sig dog ved at tage fat, og i 1776 søgte han Stiftamtmandens Medvirken til at faa Sagen afgjort, hvorfor han tilbød, at han endog vilde tage mod mindre med „Hr. Stiftamtmandens got Befindende“. De stillede Forligstilbud blev dog ikke modtagne. Præsten lod dog Sagen hvile, indtil han mærkede, at deres Offer blev ringere end hans øvrige tiendeydende Bønders. Han ansøgte saa om at faa nedsat en Kommission. Efter kongl. Befaling af 18. Maj og 20. Juli 1781 nedsattes nu en Hovedkommission, bestaaende af Byfoged Block i Varde og Hr. Thomas Huulegaard, Sognepræst i Bryndum-V. Nebel. Overfor Kommissionen gentog han sine forhen givne Forligstilbud med Erklæring om at frafalde alle sin hafte Omkostninger, men begærede, at det maatte paalægges de indstævnte at møde personlig, saa der ved Rettens Medvirken kunde naas et Forlig. Dette naaedes dog ikke, thi Bønderne vilde ikke tale med Præsten om Sagen; de lod derfor en Prokurator møde. Her i Retten fik Bønderne Støtte af Seb. Wøldikes Enke. Hun fandt, at Sagen ogsaa vedkom hende, og hun gjorde fælles Sag med Vibeke-Mændene, der selvfølgelig blev vældig afstivede derved. Hun har maaske ogsaa øjnet, at her kunde der blive Lejlighed til at vinde en Sejr over Præsten.

Fire Sognemænd beedigede, at Kaldet i Offer af hver Mand og Hustru til hver Højtid erholder 12 Skilling ordinær og af nogle 1 Mark à 1 Mark 4 Sk.; Brudefolk af hele Gaarde ofrer pr. Persona 1 Rdl. à 1 Rdl. 2 Mark, af halve Gaarde 1 Rdl. og af Bolene 4 Mark og ligeledes for Kirkegangskoner; for hvert

Barn, der døbes, ofres fra Barnets Fader ved Konen, der bærer Barnet, foruden hendes og Faddernes Offer ordinær 16 Sk. og af nogle 20 à 24 Sk. Saaledes var det Skik fra ældre Tid. Præsten beviste endvidere at der andre Steder af Afbyggere paa Hovedgaarde svarede „baade Tiende, Offer og andre Rettigheder“.

Paa Ansøgning af Mad. Wøldike nedsattes som en „Contra-Commission“, bestaaende af tvende Proprietærer, Hr. Etatsraad Andreas Charles Teilmann til Nørholm og Lunderup og Hans Smidt til Frøstrup til at paakende:

- 1, om disse Afbyggere skulde være fri for Tiende eller svare samme;
- 2, hvormeget de skulde svare Præsten i Offer og Accidenser;
- 3, hvem og hvorvidt een af Parterne bør betale Omkostningerne.

Præsten byggede sine Paastande om Tienderettighed paa, at Bønderne var Selvejerbønder, at deres Ejendomme kaldtes Bøndergods, idet de skattede som andet contribuerende Bøndergods og ved kongl. Resolution af 15. Marts 1773 var befriede for at svare Consumption, Familie- og Folkeskat.

Endvidere mener Præsten, at dersom Bønderne skulde kendes tiendefri, at de da som et Slags Vederlag derfor med Penge maa betale for „Ministerialia“ saa meget, som en anden Mand i Sognet med lige Hartkorn yder i Tiende, Offer og Accidenser, hvorfor han forlanger i Offer til hver Højtid af Mand og Hustru 8 Mark af en Gaardmand og 2 Mark af en Bolsmand (Familie og Tjenestefolk ikke iberegnet). For en Brudevielse forlanges af Brudeparret 4 Rdl., for en Trolovelse 8 Mark, for en Barnedaab 2 Mark

foruden Konens, der bærer Barnet, og Faddernes Offer, for at kaste Jord paa et Lig 4 Mark, for Ligprædiken efter Loven, for Hjemmedaab 1 Mark; for Vin og Brød 8 Skilling af hver Beboer, for en sygs Betjening 1 Mark, for et Barn til Konfirmation 1 Rdl. Contra-Commissionen gør opmærksom paa, at Bønderne af Vibeke egentlig ikke er Selvejere, men nærmest Arvefæstebønder, da de maa betale Landgilde og ikke har Jagtret. Desuden vilde Ejerne af Konge- og Kirketienden med samme Ret som Præsten kunne forlange Tiende, og derved vilde de rent ud faa foræret en Formue paa 1000 Rdl. hver, og det var der ingen Rimelighed i. Bøndernes Prokurator, Back, gjorde saa følgende Tilbud angaaende Offer og Accidenser:

Afbyggerne i Vibeke forbinder sig til at yde i Offer til hver Højtid for Mand og Kone 2 Mark og de to Bol 1 Mark. Til Bryllupper, Barnedaab og Kirkegang at ofre for en Gaardmand 1 Rdl. og for en Bolsmand 3 Mark, dog saaledes at forstaa, kun naar deslige Forretninger angaar dem selv, og de ikke er indbudne som Gæster. „Alt at forekomme Hr. Jessens Paaberaabelse, at de vil give ham, hvad de vil o. at det er for lidet, sampt for at viise, af de iche forlanger hans Tieneste for intet, og at de vil give ham endog over Evne.“

Præsten indrømmede, at dette Tilbud indeholdt en Forhøjelse for Højtidsoffer og Offer ved Barnedaab, som var lidt mere end fra andre i Sognet; Bryllups- og Kirkegangskoneoffer „næsten det samme, men derhos fra Boelsfolck ringere end her af Boelsfolck fra ælde Tiid har været og er brugelig.“

Præsten kunde dog ikke komme fra, at det tilbudte Offer var for lille, hvis Afbyggerne ikke blev dømt til at svare Tiende, hvorfor han skaffede ny Beviser for,

at Afbyggere paa Hovedgaardsjorder blev tiendepligtige, ja beviste endog „at kongl. Majestæt Selv endogsaa ved sine egne Hovedgaarders Bortsælgelse i Colding Huus Ampt hafde for derpaa opkommende Beboere bestemt, hvad de deels i steden for Tiende og Offer til Kaldene hafde aarlig at betale.“

Prokurator Back tillod sig ogsaa at føre Beviser for, „at der og var Andre Proprietair Gaarders Afbyggere, der svardte ingen Tiende; men gave Præsterne i Offer, hvad de vilde, og uden at viide dem mere, ja endog i andre Præste-Rettigheder tildeels at være ringere end andre Sognefolck.“

1782, d. 24. Januar faldt saavel Hovedcommissionens som Contra-Commissionens Dom.

Hovedcommissionen kender for Ret:

„At indstefnte Beboere af Vibæck By, nemlig Søren Hansen, Hans Andersen og Pedeſt Jensen, Iver Stephansen, Claus Pedersen, Jens Willumsen — Boels Stædet Baunehøys Beboere Peder Lauridsen og Boels Stædet Heedehuuses Beboere Hans Christensen bør for Fremtiden som Ejere og Beboere af Bonde Jord svare Korn og Qvægtienden til Præsten liigesom og give til Præsten i Offer og andre Accidentser i Overeensstemmelse med til Acten under Nr. 4 modtagne og afhjemlede Fortegnelse efter Deres Kaar, liige med andre Gaardes og Boels Beboere i Sognet. Og endelig maa Contra-Citanten Mad.^m Wøldike til Visselberg, som har taget ved Gienmæle under Sagen og gjordt Sagen til hendes egen, tilliige med førstnfte Afbyggere Een for alle og alle for een betale til Hr. Citanten i denne paatvungne Processes Omkostninger, og til nogenlunde erstatning for, hvad hand i Tiende har tabt og i Mindelighed eller ved proponeret Forliig ej har

kunnet erholde fra dend Tiid dend allernaadigst bevilgede Skatte Friehed ophørte og til Dato dend Summa 200 Rdl.“

H. F. Block. T. Huulegaard.

Contra-Commissionen kommer derimod til et andet Resultat, som den begrunder paa:

- 1, At Præsten stiller for store Krav og blandt andet forlanger Betaling for noget, søm det er forbudt at tage Betaling for, saaledes Almuens Konfirmation og Jordpaakastelse paa Landsbykirkegaarde,
- 2, at det ikke er Skik og Brug paa Landet, at der betales for Trolovelser og for Hjemmedaab, og at det er Kirkeejerens Sag at holde Brød og Vin og ikke Præstens.
- 3, at Præsten fremdeles beholder det fulde Offer af Visselberg med sine 7 à 8 Td. Hartk., som forhen af 57 Td. Hartk. og aldrig har erholdt Tiende af Visselberg Hovedgaards Mark, saa han ikke taber noget ved Afbyggergaardenes Oprettelse.

Derfor kendes for Ret:

- „1, Naar Afbyggerne paa Visselberg Gaards Hoved-Mark svarer Præsten det tilbudne Offer, saasom: Til hver Højtid for Mand og Hustru Een Gaardmand 2 Mark, een Boelsmand 1 Mark. Ved Brudevielser, Brudeparret, for een Gaardmand Een Rigsdaler, een Boelsmand 3 Mark. Ved Barnedaab for een Gaardmand Een Rigsdaler, een Boelsmand 3 Mark. Een Kirkegangskoene, een Gaardmands Een Rigsdaler, een Boelsmand 3 Mark, bør de saavel som Madame Wøldike for Citantens Tiltale frie at være.
- 2, Udi Processens Omkostninger betaler Hr. Jessen

50 Rdlr. til Madame Wøldike og for unødigt Trætte
4 Rdlr. til Justits Cassen, Alt inden fiire Uger
efter denne Doms Forkyndelse under Lovlig Ad-
færd.

- 3, De af Hr. Jessen og Prokurator Back mod Hi-
nanden brugte fornærmelige Expressioner mortifi-
ceres og icke bør komme enten af dem til For-
nærmelse paa gode Navn og Rygte.“

Commissions Stædet i Varde d. 24. Januar 1783.

A. C. Teilmann. Smidt.

Præsten lod derefter Sagen gaa til Højesteret, der
d. 6. Febr. 1783 afsagde følgende Dom:

„Contra Commissariernes Dom bør ved Magt at
stande. Denne Processes Omkostninger betaler Ci-
tanten til de Indstevnte med Halvtrediesindstyve Rigs-
daler. Saa betaler han og til Justitz Cassen for unø-
digt Trætte Fiire og Tiuge Rigsdaler og endviidere til
samme Casse fem Rigsdaler.

Datum ut supra. Nostro Sub Sigillo Teste Fideli
F. Dilecto Conciliario Intimo Conferentiæ et Justituario
Nostro

A. G. v. d. Osten.“

Disse to sidstnævnte Domme var Præsten meget
misfornøjet med, blandt andet ogsaa fordi de ikke inde-
holdt nogen Forpligtelse for Afbyggerne til at holde
Tilbudet i Fremtiden, saa der snart kunde befrygtes
en ny Retssag. Han kunde ikke indse, at der var
vederfaret ham Retfærdighed. Han havde jo kongl.
Bevilling paa fri Udførelse, og Sagen angik jo i Grun-
den langt mere „hans Efterkommere i Kaldet end ham,
der icke veed sin Tiid til Forflyttelse fra Tiiden til

Ævigheden“, og saa blev han endda ikke alene dømt til Betaling af Omkostninger, men endog med Mulkt for unødigt Trætte. Dette sidste „unødigt Trætte“ faldt det ham især tungt at tage imod, da han dog ved Dommen blev tilkendt en Forhøjelse af Offer, der dog ogsaa var en Part af Sagen, idet det tilkendte Offer var højere end det tiendeydende Hartkorns almindelige Offer. Altsaa var Trætteu ikke unødigt.

Foruden hans egne Omkostninger maa han altsaa betale 133 Rdl. i Omkostninger og Mulkter efter de to sidste Domme, og det var selvfølgelig en ret trist Udgang af de mange Processer, som han havde ført med Ejeren af Visselbjerg. Der fortælles her i Sognet, at Madame Wøldike døde af Glæde over Sagens heldige Forløb og over, at det endelig lykkedes at komme Præsten til Livs. Om det virkelig forholder sig saaledes, kan vel næppe bevises, men sikkert er det, at faa Dage efter Højesteretsdommens Afsigelse kom hun kørende fra Varde til Visselbjerg, og da blev hun paa Vejen mellem Bavnehøj og Gaarden ramt af et Slag og kom ikke siden til Sans og Samling; 3 Dage efter døde hun, 62 Aar gl. Hun jordedes 4. Marts 1783.

Pastor Abr. Jessen giver følgende Udsigt over sine Sager med Visselbjerg:

„Efter 25 aars af min Betienings 36 aar fra 1759 til 1783 hafde Fortrædeligheder og Omkostninger fra denne nu Demembrerede Hovedgaard, efterlader nu min Eftermand Kaldets Offer og Rettigheder af samme og deres afbygger Bønder Stæders Beboere foruden ubestemte Accidentser og Tienstefolkes Offer begge steds fra, efter faste Domme bestemt Saasom:

1. a.	Af Gaarden Visselbjerg aarlig Høytids Offer fra Ejeren	12 Rdl.	
b.	En Ørte Rug, 1 Ørte Byg in Natura eller beregnet til	5 „	
c.	Recognition af Øde Hartkorn.....	8 „	2 M. 8 Sk.
2.	Af Disse 8 afbygger Bønders Steders Beboere ialdt i Høytids Offer aarligen ..	7 „	

Er ialdt... 32 Rdl. 2 M. 8 Sk.

Som ellers efter deres begyndte egen Raadighed ikke skulle have aarlig Beløben sig mere end af Wisselberg i Høytids Offer 6 Rdl.
og af Afbyggerne ungefehr 3 „

var ialt... 9 Rdl.

Efter at udi forrige Sogne Præsters Tiid annexgaarden i Hostrup, der swardte aarlig Kaldet 3 Ørter Rug og 3 Ørter Byg, 1 Faar, 1 Lam, 1 Skov Sviin, 1 Fodnød, 1 Daler i Giesterie og Kirkens Korntiende, som 1635 var allernaadigst perpetueret til Kaldet for dets Ringhed imod fæste og aarlig afgift til Kirken 1 Ørte Rug og fem Ørter Byg samt de kongelige Skatter ere uden Vederlag til Kaldet altsammen [derfra forbaaret og nu uigienkaldelig.“

Allerede 25. April 1785 klager Præsten til Stiftamtmanden over, at det ikke er ham muligt at erholde Genparter af de ham overgaaede Domme, skønt det kongl. Cancelli befaler Visselbjerg-Ejere at meddele ham Genparter deraf. For at kunne forsvare Embedets Rettigheder anser han det for nødvendigt at have Genparter af hele Sagen. Der vil nemlig let kunne

opstaa Tvistigheder, blandt andet om Offeret, som i Domsakten er tydelig angivet. Desuden viser Akten, at Gaardene skal være 6 i Tallet og Bolene 2. Paa dette Tidspunkt erfarer Pastor Abr. Jessen, at der handles skaanselsløst med Dokumenterne, og han frygter for, at de ganske vil opslides, thi han véd, „at mand denne Winter fra Warde har gjort sig en fornøjelse af at udlaane dend til Giellerup Skoelebørn til at læse i til Bekiendtgørelse blandt Bønder.“ Han gør særlig opmærksom paa, hvor „uomgængelig fornøden“ disse Genparter er for Kaldet i „Disputters Tilfælde“, og hvor „trættet af modbydelig Skriverie og Bryderie i denne Materie“ han er. Endelig beder han Stiftamtmanden om, hvis der skulde komme nogen Ansøgning fra Visselbjerg Ejer, hans Fuldmægtig eller Bønderne om Tilladelse til at formindske disse bestemte Bøndergaarde, eller til at gøre store Avlsgaarde ved andres Nedlæggelse, tvært imod den kongl. Bevilling, da at maatte faa Ansøgningen til Erklæring, da det nemlig er ulige at have 5 Gaarde for 6 og 1 Bol for 2.

Den ene af Gaardmændene i Vibeke staar paa denne Tid i Begreb med at rejse saavel med Familie som med Besætning, og noget tyder paa, at denne Ejendom, Jens Villumsens, vil blive inddraget under to af de andre Vibekegaarde. Endelig savnes endnu det ene Bol, idet Hedehuset endnu ikke var oprettet.

Denne Henvendelse til Stiftamtmanden har der været god Aarsag til, hvilket kan ses af et Dokument saalydende:

„Fra det kongl. Rente-Cammer er mig under 2den d. M. tilskreven saaledes:

Siden den Gaard-Mand Jens Willumsen forhen til-

hørende Gaard i Wibeck Bye i Riiberhuus Ampt af 6 Td. 3 Skp. Hartkorn som Gaard Beboerne Søren Hansen og Iver Stephansen i Bemte Wibeck har tilkøbt sig og underlagt sig deres paabaaende Gaarder, efter at Hr. Cammer Herre og Stift Ampt Mand Urne Pro memoria af 11. October sidstleden givne Oplysninger Ligesaavel som sidstnævnte 2^{den} Beboeres Gaarder kand anses tilstræcheligh hver for sig at være fuldkommen til en Bondefamiliers Underholdning; Saa kand det ikke tillades Ejeren af bem^{te} Jens Willumsens forhen tilhørende Gaard, at henligge dends Jorder under deres i Wibeck Bye ejende Gaarde. Men denne Gaard maae ifølge Forordningen af 6. Juni 1769 forsynes med Bygning saavel som Beboere og Besætning, dersom de vil undgaa den i bem^{te} Forordning for Gaardens Nedlæggelse dicterede Mulct. Hvilket Hr. Cammer-Herre ville behage dem til Efterretning at bekendtgjøre, og derhos paasee, at bem^{te} Gaard med Bygning, Beboer og Besætning bliver forsynet og i andet Fald saadant til Rente-Cammeret indberette.

Som Hr. Herredsfoged Warthoe behagelig ville bekendtgjøre Vedkommende til Efterlevelse, samt derom give Sogne Præsten Hr. Consistorial Assessor Jessen Communication.

Riibe, d. 7. December 1786.

Chr. Urne.

Til Herredsfoged Warthoe.

Foranstaaende med Originalen ligelydende Copie bliver herved S. T. Hr. Concistorial Assessor Jessen efter Ordre tilstillet.

Roest Møllegaard, d. 11. Decbr. 1786.

H. Warthoe.

Tilbøjeligheden til at danne større Avlsgaarde i Vibeke blev altsaa kvalt med det samme, og Vibeke By bestaar den Dag i Dag af 6 Gaarde. Fra de to er der dog nu udstykket et Par Husmandslodder.

Meget tyder paa, at de mange Processer har hvilet tungt paa den gamle Præst, der var sig vel bevidst, at slig Ufred med hans Sognefolk var til ubodelig Skade for hans Gerning. Jeg har i Præstegaardens Arkiv fundet nogle løse Blade, hvorpaa han har været ved at forme et af sine Indlæg i Sagen med Bønderne i Vibeke, og der staar til Slut følgende Linier:

„Processer giver Hovedvee
og andet følger efter.
De tærer baade Pengene
og Sinds og Legems Kræfter.

Liid derfor heller, om Du kand
(ulæseligt) . . . feyle
(ulæseligt) . . . en ærlig Mand
og Dig kand her i speyle.

Dermed er vi færdige med Sammenstødene mellem Herremændene paa Visselbjerg og Præsterne i Alslev.

Da Herregaarden Visselbjerg sank ned til en Gaard paa 7 à 8 Td. Hartkorn, faldt „Herligheden“ snart fra den. De følgende Ejere havde den kun faa Aar. Lidt efter lidt solgtes Gaardens store Enge fra den, og selv om Ejerne vedblev at kaldes Proprietærer, delte de snart Kaar med de mere velstaaende Bønder i Sognet. I 1809 solgtes Gaarden for 10,000 Rdl. Courant til Degnen Oluf Frank Jessen i Alslev, der var en Søn af Præsten Abr. Jessen. Han døde 1815, og samme Aar ægtede hans Enke Ingeborg Hansen Mathias Thomsen, en Bondes Søn fra Alslev.